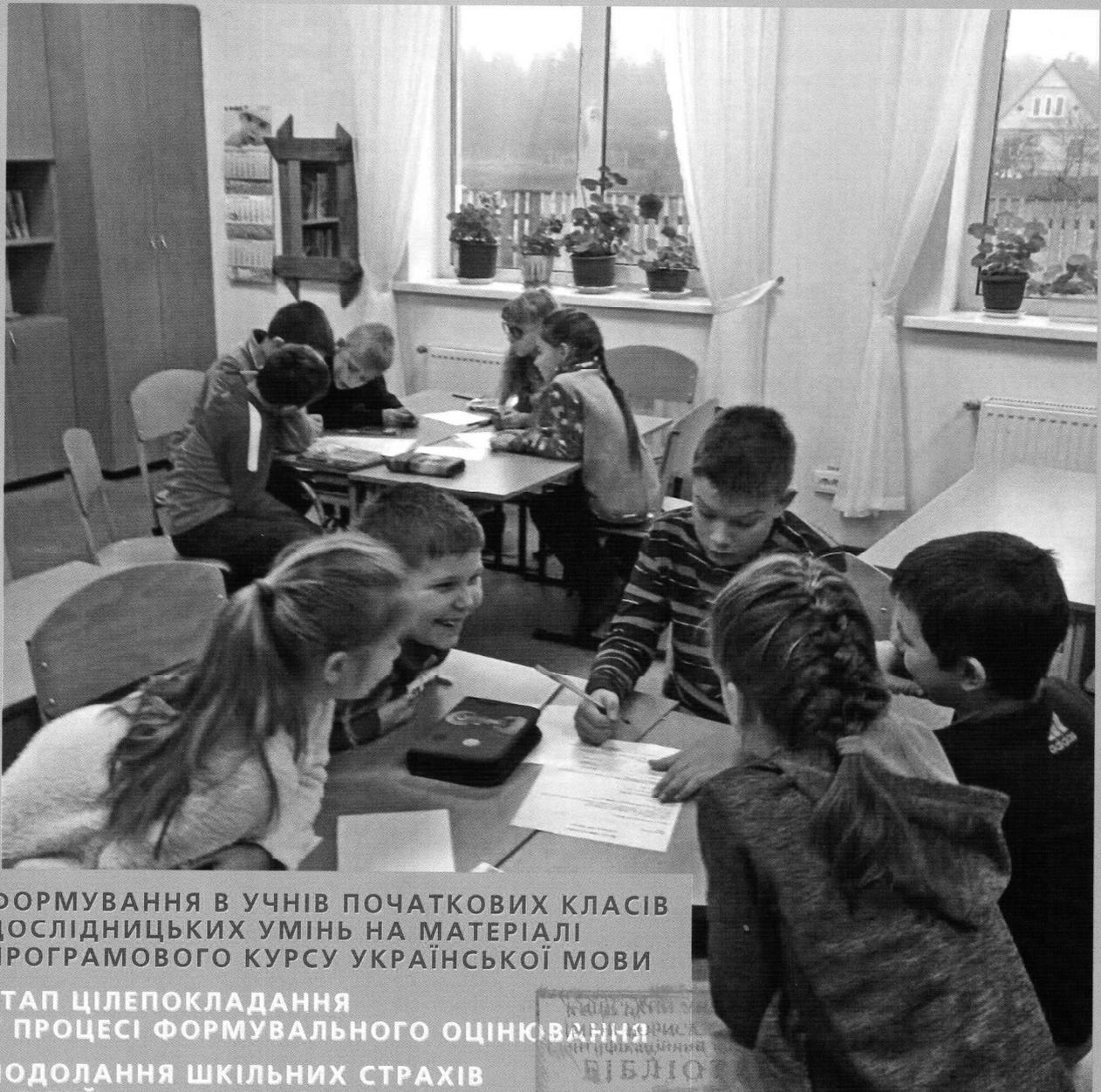

ISSN 0131-5358

ПОЧАТКОВА ШКОЛА

№ 3
2020

НАУКОВО - МЕТОДИЧНИЙ ЖУРНАЛ

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ НА МАТЕРІАЛІ
ПРОГРАМОВОГО КУРСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ЕТАП ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ
У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ

ПОДОЛАННЯ ШКІЛЬНИХ СТРАХІВ
У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

ОБИРАЄМО ПІДРУЧНИКИ ДЛЯ 3 КЛАСУ ЗЗСО

З 18 лютого 2020 року розпочався II етап конкурсного відбору підручників для 3 класу закладів загальної середньої освіти. На цьому етапі участь у конкурсі беруть фрагменти електронних версій оригінал-макетів підручників, що успішно подолали I етап та отримали гриф "Рекомендовано Міністерством освіти і науки України".

З 24 лютого до 12 березня відбувається ознайомлення та вибір педагогічними працівниками закладів загальної середньої освіти підручників для 3 класу НУШ.

Вибір підручників для 3 класу здійснюється безпосередньо вчителями через Державну інформаційну систему освіти (ДИСО) <https://diso.gov.ua/>.

"В Інституті модернізації змісту освіти наголошують на посиленні ролі вчителів у процесі відбору підручників. Адже саме активно налаштовані вчителі мають реальний вплив на рішення адміністрацій закладів освіти. Всі факти порушення волевиявлення та спроб впливу на вибір учителів будуть ретельно перевірятися.

...Конкурсний відбір супроводжує "гаряча лінія". Про випадки впливу та неправомірних дій слід повідомляти за телефоном: (044) 248-17-50 або на електронну пошту dpo@imzo.gov.ua, expert37mon@gmail.com". (За матеріалами: *режим доступу: <https://imzo.gov.ua/2020/02/11/pidruchnyky-za-hrafikom/> – Назва з екрану. – Дата звернення: 16.02.2020*).

Для обізнаності педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти з переліком підручників, які беруть участь в II етапі конкурсу, пропонуємо ознайомитися з ним.

Автор(и) підручників* для 3 класу ЗЗСО, 2020 рік видання / Видавництво

"Українська мова та читання" (у 2-х частинах)

- Ч. 1 – Вашуленко М.С., Васильківська Н.А., Дубовик С.Г.; Ч. 2 – Вашуленко О.В. (ТОВ "Видавничий дім "Освіта")
- Ч. 1 – Захарійчук М.Д.; Ч. 2 – Богданець-Білокаленко Н.І., Шумейко Ю.М. (ТОВ "Вид-во "Грамота")
- Большакова І.О., Пристінська М.С. (ТОВ "Вид-во "Ранок")
- Варзаська Л.О., Трохименко Т.О., Чумарна М.І. (ТОВ "Навчальна книга – Богдан")
- Сапун Г.М. (Редакція газети "Підручники і посібники")
- Ч. 1 – Кравцова Н.М., Придаток О.Д., Романова В.М.; Ч. 2 – Савчук А.С. (Редакція газети "Підручники і посібники")
- Ч. 1 – Тимченко Л.І.; Ч. 2 – Коченгіна М.В. (ТОВ "Вид-во "Ранок")
- Чабайовська М.І., Омельченко Н.М., Синільник В.В. (ТОВ "Вид-во "Астон")
- Іваниця Г.А. (ТОВ "Вид-во "Ранок")
- Ч. 1 – Волкотруб Г. Й.; Ч. 2 – Науменко В. О. (ТОВ "Вид-во "Генеза")
- Ч. 1 – Пономарьова К.І., Гайова Л. А.; Ч. 2 – Савченко О.Я. (ТОВ "Український освітянський центр "Оріон")
- Іщенко О.Л., Іщенко А.Ю. (ТОВ "Літера "ЛТД")
- Остапенко Г.С. (ТОВ "Вид-во "Світич")

"Англійська мова" (з аудіосупроводом)

- Г.К. Мітчелл, М. Малкогіанні (ТОВ "Вид-во "Лінгвіст")
- Герберт Пухта, Гюнтер Гернгрос, Пітер Льюїс-Джонс (ТОВ "Вид-во "Лінгвіст")
- Губарева С.С., Павліченко О.М. (ТОВ "Вид-во "Ранок")
- Карпюк О.Д. (від автора)
- Будна Т.В. (ТОВ "Навчальна книга – Богдан")

"Німецька мова" (з аудіосупроводом)

- Сотникова С.І., Гоголева Г.В. (ТОВ "Вид-во "Ранок")

"Французька мова" (з аудіосупроводом)

- Ураєва І.Г. (ТОВ "Вид-во "Ранок")

"Математика" (у 2-х частинах)

- Заїка А.М., Тарнавська С.С. (Редакція газети "Підручники і посібники")
- Гісь О.М., Філяк І.В. (ТОВ "Вид-во "Ранок")
- Скворцова С.О., Онопрієнко О.В. (ТОВ "Вид-во "Ранок")
- Листопад Н.П. (ТОВ "Український освітянський центр "Оріон")
- Козак М.В., Корчевська О.П. (Редакція газети "Підручники і посібники")
- Лищенко Г.П. (ТОВ "Вид-во "Генеза")
- Будна Н.О., Беденко М.В. (ТОВ "Навчальна книга – Богдан")
- Бевз В.Г., Васильєва Д.В. (ТОВ "Видавничий дім "Освіта")

- Оляницька Л.В. (ТОВ "Вид-во "Грамота")
- Логачевська С.П., Логачевська Т.А., Комар О.А. (ТОВ "Літера "ЛТД")

"Я досліджую світ" (у 2-х частинах)

- Гільберг Т.Г., Тарнавська С.С., Грубіян Л.В. та ін. (ТОВ "Вид-во "Генеза")
- Ч. 1 – Грушинська І.В., Хитра З.М.; Ч. 2 – Морзе Н.В., Барна О.В. (ТОВ "Український освітянський центр "Оріон")
- Волощенко О.В., Козак О.П., Остапенко Г.С. (ТОВ "Вид-во "Світич")
- Воронцова Т.В., Пономаренко В.С., Хомич О.Л. та ін. (ТОВ "Вид-во "Алатон")
- за редакцією М.С. Вашуленка, авт. Ломаковська Г.В., Єресько Т.П., Проценко Г.О. (ТОВ "Видавничий дім "Освіта")
- Будна Н.О., Гладюк Т.В., Заброцька С.Г. та ін. (ТОВ "Навчальна книга – Богдан")
- Шумейко Ю.М., Желіба О.В., Бакка Т.В. (ТОВ "Вид-во "Грамота")
- Іщенко О.Л., Ващенко О.М., Романенко Л.В. та ін. (ТОВ "Літера "ЛТД")
- Ч. 1 – Андрусенко І.В.; Ч. 2 – Вдовенко В.В., Котелянець Н.В., Агєєва О.В. (ТОВ "Вид-во "Грамота")
- Ч. 1 – Бібік Н.М., Бондарчук Г.П.; Ч. 2 – Корнієнко М.М., Крамаровська С.М., Зарещька І.Т. (ТОВ "Вид-во "Ранок")
- Жаркова І.І., Мечник Л.М., Роговська Л.І. та ін. (Редакція газети "Підручники і посібники")

"Мистецтво"

- Масол Л.М., Гайдамака О.В., Колотило О.М. (ТОВ "Вид-во "Генеза")
- Калініченко О.В., Аристова Л.С. (ТОВ "Видавничий дім "Освіта")
- Рубля Т.Є., Мед І.Л., Шеглова Т.Л. (ТОВ "Вид-во "Ранок")
- Кізілова Г.О., Шулько О.А. (ТОВ "Вид-во "Астон")
- Кондратова Л.Г. (ТОВ "Навчальна книга – Богдан")
- Лобова О.В. (ТОВ "Учбово-видавничий центр "Школяр")
- Островський В.М., Федун Г.П. (ТОВ "Навчальна книга – Богдан")
- Кондратова В.В., Калашнікова О.В., Шлеєнкова Т.М. (ТОВ "Вид-во "Грамота")
- Стеценко І.Б., Остапенко Г.С. (ТОВ "Вид-во "Світич")
- Лемешева Н.А. (ТОВ "Абетка")

* Підручники подано у довільному порядку (окрім підручників для 3 класу з навчанням мовою корінного народу, національної меншини).

Микола ВАШУЛЕНКО,
доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України,
професор Глухівського національного педагогічного університету
імені Олександра Довженка;

Світлана ДУБОВИК,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент Київського університету
імені Бориса Грінченка

Формування в учнів початкових класів дослідницьких умінь на матеріалі програмового курсу української мови

Одним із основних завдань Нової української школи є виховання вільної особистості, готовності її до саморозвитку і неперервної освіти, що передбачає активну навчально-пізнавальну діяльність учнів, побудову освітнього процесу з урахуванням індивідуальних, вікових, психологічних і фізіологічних особливостей кожного учня. Однією з ефективних форм організації такого навчального процесу є дослідницька діяльність, що є вимогою часу.

Застосування дослідницької діяльності — це залучення школярів до процесу, який нагадує науковий пошук, побудований на основі природного прагнення учня до самостійного вивчення навчального матеріалу, що має сприяти його творчій самореалізації, розвитку інтелекту та критичного мислення, формуванню і розвитку дослідницьких умінь, умінню самостійно здобувати і застосовувати знання. Це вимагає від учителів початкових класів упровадження нових підходів до організації освітнього процесу, які значною мірою могли б забезпечити розвиток творчої активності молодших школярів, формування їхніх дослідницьких умінь, дивергентного мислення, проблемного бачення, фантазії та уяви.

Зазначимо, що в кожному розділі початкового курсу мовної освіти закладено значні можливості для розвитку в молодших школярів дослідницьких умінь. Молодший шкільний вік є сензитивним періодом для розвитку творчих здібностей, формування інтересів особистості та здійснення можливостей виявити себе в різних видах мовленнєвої діяльності, зокрема в розвитку дослідницьких умінь.

Організація дослідницької діяльності учнів початкової школи на уроках української мови дає можливість учителям розвивати в них мотивацію до навчання мови, підвищувати їхню пізнавальну активність на уроках і в позаурочній діяльності, навчати працювати в якісно новому освітньому середовищі, вибудовувати індивідуальну траєкторію розвитку кожного учня.

Навчальна діяльність учнів на дослідницькій основі на уроках української мови сприятиме опануванню учнями важливих якостей, необхідних їм не тільки в навчанні, а й у повсякденному житті: гнучко адаптуватися до мінливих життєвих ситуацій; самостійно критично мислити; уміти бачити і формулювати проблему, знаходити шляхи її вирішення; усвідомлювати, де і яким чином здобуті знання можуть бути використані в житті.

На уроках, побудованих на дослідницькій основі, в учнів формуються важливі якості: відкритість до інших думок, комунікативна компетентність, інтелектуальна активність, допитливість, незалежність мислення, уміння дискутувати, проникливість, самокритичність. Молодші школярі навчаються: визначати проблему; перевіряти використану інформацію; аналізувати твердження, що лежить в основі інформації; урахувати альтернативні думки; визначити наявність підтексту в інформації; синтезувати здобуті знання; робити висновки; приймати оптимальні рішення. Характерними ознаками мислення учнів початкових класів, які залучаються до навчальної діяльності на дослідницькій основі, є пошукова спрямованість мислення, його незалежність, критичне ставлення до себе, уміння брати участь у діалоговій взаємодії.

У процесі дослідницької діяльності на уроках української мови учні: оволодіватимуть уміннями самостійно здобувати знання з мови; відчуватимуть потребу в неперервній мовній освіті, коли інтерес до пізнання мовних явищ розвиватиметься із власної ініціативи, без зовнішніх стимулів; зможуть розвинути навички самоорганізації; набудуватимуть навичок культури мовлення і спілкування (написання тексту, проголошення монологу, ведення бесіди, дискусії, інтерв'ювання й інших форм комунікативної взаємодії); аргументовано і переконливо доводити свою думку, прислухатися і брати до уваги думку своїх співрозмовників, розуміти і визнавати власні помилки і недоліки.

Педагогічні можливості уроків української мови на дослідницькій основі передбачають: здобування учнями знань самостійно, а не отримання їх від учителя або з підручника у готовому вигляді; удосконалення мислення, розвиток аналітично-синтетичної діяльності, уміння зіставляти, порівнювати, аналізувати й систематизувати, узагальнювати й абстрагувати, висувати твердження та аргументувати їх; скеровування учнів на динамічний пошук, що дасть їм можливість стати дослідниками, першовідкривачами знань, співавторами освітнього процесу; більш глибоке осмислення нових знань на основі попередніх і власного життєвого досвіду, у результаті чого навчальний матеріал міцніше запам'ятовується і здебільшого стає переконанням учнів, основою їхнього майбутнього світогляду; переконання в істинності своїх припущень, задоволенні потреби в дослідництві, творчості, що має позитивний вплив на психічне здоров'я, емоційне самовираження.

Уроки, на яких застосовується дослідницька діяльність, урізноманітнюють роботу учнів, знімають напруження від звичної навчальної діяльності, викликають живий інтерес до пізнання світу; створюють умови для самостійної роботи учнів з опанування навчального матеріалу за рахунок розвитку інтелектуальних умінь, зокрема вміння працювати з інформацією, самостійно добутою з різних джерел, оперативно подавати її коротко та в розгорнутому вигляді. Цінність уроків української мови на дослідницькій основі і в тому, що під час проведення їх поєднуються індивідуальні, парні та групові форми роботи, що сприяє формуванню в молодших школярів позитивної мотивації до плідної співпраці, активізації їхніх пізнавальних здібностей.

Дослідницькі вміння розуміємо як сукупність інтелектуальних і практичних дій, що забезпечують здатність особистості до самостійних спостережень, узагальнення, аналізу процесів і явищ дійсності; до набуття нових знань і застосування їх відповідно до поставленої мети дослідницької діяльності.

Зауважимо, що запропоновані нижче навчальні вправи — це лише орієнтир, який учитель, використовуючи потенціал своїх учнів, зважаючи на часові можливості уроку та інше, може використати для розвитку певних навичок і будувати уроки в дослідницькій формі. Вправи мають універсальний характер, тому їх можна застосовувати на уроках української мови у 2–4-х класах під час вивчення основних розділів курсу: "Мова і мовлення", "Текст", "Речення", "Слово", "Звуки і букви". Учитель має можливість доповнювати вправи власними прикладами ситуацій, лексичних конструкцій тощо, а також на їхній основі складати вправи, які можна використовувати і на інших уроках (математика, природознавство,

літературне читання). Як уже зазначалося, вправа може виконуватися учнем самостійно, у парі або в запропонованих учителем групах різної чисельності для зіставлення варіантів її виконання.

НАВЧАЄМО ДОСЛІДЖУВАТИ МОВНІ ЯВИЩА І МИСЛИТИ АСОЦІАТИВНО

Асоціативне мислення — це мислення, під час якого в людини у думках виникають різні образи, пов'язані з конкретною ситуацією або символом. Саме асоціативне мислення є основою творчого процесу.

Асоціативне мислення є дуже важливим для роботи мозку, оскільки саме на цій здатності ґрунтується пам'ять і вміння генерувати ідеї. Особливістю асоціативного мислення є те, що його можна неперервно розвивати, що уможливорює розширення творчого потенціалу особистості учня.

Вправа 1. На кого ти схожий?

Розділ "Мова і мовлення".

Очікуваний результат.

Розвиток асоціативного мислення.

Формування вмінь обґрунтовано висловлюватися.

Інструкція для вчителя.

Учитель пропонує учням уважно подивитися одне на одного і сказати, хто на кого схожий.

Завдання для учнів. (Робота в парі).

1. Уважно подивись на свого співрозмовника.
2. Розкажи, на кого схожий (схожа) твій (твоя) однокласник (однокласниця) за зразком:

Ти схожий (схожа) на..., тому що...

Ти мені нагадуєш..., тому що...

Я впізнаю в тобі..., тому що...

Вправа 2. Елементи природи

Розділ "Мова і мовлення".

Очікуваний результат.

Розвиток асоціативного мислення.

Формування вмінь зв'язно висловлюватися.

Інструкція для вчителя.

Учитель пропонує учням знайти елементи природи на малюнках із абстрактними зображеннями.

Завдання для учнів.

1. Роздивися малюнки з абстрактними зображеннями.
2. Розкажи, на які елементи природи схожі ці зображення.

Вправа 3. Що нагадує тобі?

Розділ "Мова і мовлення".

Очікуваний результат.

Розвиток асоціативного мислення.

Формування вмінь зв'язно висловлюватися.

Інструкція для вчителя.

Учитель пропонує учням пригадати картини природи: хмари на небі і розказати, на що вони схожі.

Завдання для учнів.

1. Пригадай картини природи: хмари на небі.
2. Розкажи, що нагадують тобі хмари (на що вони схожі).

Вправа 4. Добери слова

Розділ (тема) "Слово. Частини мови. Іменник".

Очікуваний результат.

Розвиток асоціативного мислення.

Формування вмінь добирати іменники.

Інструкція для вчителя.

Учитель пропонує на дошці учням слова — назви предметів, які відповідають відчуттям тепла та холоду.

Завдання для учнів.

1. Поміркуй, як доповнити ряди словами — назвами предметів, які відповідають поданим відчуттям.

Тепло — літо, сонце, ...

Холод — зима, мороз, ...

2. Назви дібрані іменники.

Вправа 5. Добери ознаки

Розділ (тема) "Слово. Частини мови. Прикметник".

Очікуваний результат.

Розвиток асоціативного мислення.

Формування вмінь добирати прикметники.

Інструкція для вчителя.

Учитель пропонує учням на дошці слова — назви ознак предметів, які характеризують *літо* і *зиму*.

Завдання для учнів.

1. Поміркуй, як доповнити ряди словами — назвами ознак предметів, які характеризують ці пори року.

Літо — тепле, сонячне, ...

Зима — холодна, морозна, ...

2. Назви дібрані прикметники.

Вправа 6. Характерні ознаки

Розділ (тема) "Слово. Частини мови. Прикметник".

Очікуваний результат.

Розвиток асоціативного мислення.

Формування вмінь добирати прикметники.

Інструкція для вчителя.

Учитель пропонує учням характерні ознаки *Сонця і дня*.

Завдання для учнів.

1. Поміркуй, як доповнити ряди:

Сонце — яскраве, ...

День — світлий, ...

2. Назви дібрані слова, які є характерними ознаками цих явищ.

НАВЧАЄМО ДОСЛІДЖУВАТИ МОВНІ ЯВИЩА І МИСЛИТИ КРИТИЧНО

Критичне мислення — це комплекс мисленневих операцій, які характеризуються здатністю людини: аналізувати, порівнювати, синтезувати, оцінювати інформацію з будь-яких джерел; бачити проблеми,

ставити запитання; висувати гіпотези й оцінювати альтернативи; робити свідомий вибір, приймати рішення й обґрунтовувати його. Цих мисленневих операцій можна й необхідно навчати на уроках української мови в початковій школі, а на наступних етапах — удосконалювати їх на матеріалі з інших предметів.

Вправа 7. Взаємне навчання

Розділ (тема) "Звуки і букви. Апостроф".

Очікуваний результат.

Розвиток критичного мислення.

Формування вмінь зв'язно висловлюватися.

Інструкція для вчителя.

Педагог пропонує учням під час роботи в парі по черзі виконати роль учителя.

Завдання учителя— учня — пояснити навчальний матеріал із теми "Апостроф" однокласникові, відповісти на його запитання, запропонувати свої запитання до теми, зробити загальні висновки.

Завдання для учнів. (Робота в парі).

1. Поясни навчальний матеріал із теми "Апостроф" однокласникові, дай відповіді на його запитання.

2. Постав свої запитання до теми, зроби загальні висновки.

Вправа 8. Діаграма Венна

Розділ (тема) "Слово. Частини мови. Іменник. Прикметник".

Очікуваний результат.

Розвиток критичного мислення.

Формування вмінь встановлювати спільні й відмінні ознаки мовних понять.

Інструкція для вчителя.

Учитель пропонує учням під час роботи в парі за допомогою діаграми Венна (двох великих кіл, які частково накладаються одне на одне так, щоб посередині утворити спільний простір) встановити спільні й відмінні ознаки граматичних понять "іменник" і "прикметник".

Завдання для учнів. (Робота в парі).

1. Визнач спільні й відмінні ознаки понять "іменник" і "прикметник".

2. Прокоментуй діаграму Венна, називаючи спільні й відмінні ознаки цих частин мови.

До уваги вчителя!

Спільні ознаки: частина мови; змінюються за числами і відмінками; можуть виконувати роль головних членів речення (підмета і присудка).

Відмінні ознаки: іменник називає предмет, прикметник називає ознаку предмета; іменник відповідає на питання *х т о?*, *щ о?*, прикметник відповідає на питання *я к и?*, *я к а?*, *я к е?*, *я к і?*; *є* іменники — назви істот і неістот, іменники — власні і загальні назви; іменник має рід, прикметник змінюється за родами; іменник виступає головним і другорядним

членом речення, прикметник найчастіше виконує роль другорядного члена речення.

Вправа 9. Вільне письмо

Розділ (тема) "Слово. Частина мови. Дієслово".
Очікуваний результат.

Розвиток критичного мислення.

Формування вмінь узагальнювати і систематизувати.

Інструкція для вчителя.

Учитель пропонує учням протягом 5 хвилин записати все, що вони знають із запропонованої теми, не відриваючи ручки від аркуша паперу чи зошита.

Завдання для учнів.

1. Запиши все, що ти знаєш із теми "Дієслово".
2. Узагальни і систематизуй свої знання із цієї теми.

Вправа 10. Довільне есе

Розділ (тема) "Слово. Частина мови. Числівник".
Очікуваний результат.

Розвиток критичного мислення.

Формування вмінь узагальнювати і систематизувати.

Інструкція для вчителя.

Учитель пропонує учням написати есе – текст-розповідь про числівник у довільній формі, узагальнюючи і систематизуючи знання із цієї теми.

Завдання для учнів.

1. Узагальни і систематизуй свої знання із теми "Числівник".

2. Напиши есе про цю частину мови.

Вправа 11. Аргументоване есе

Розділи "Мова і мовлення. Текст".

Очікуваний результат.

Розвиток критичного мислення.

Формування вмінь аргументовано висловлюватися.

Інструкція для вчителя.

Учитель пропонує учням написати есе – текст-міркування про свій настрій в аргументованій формі.

Завдання для учнів.

1. Поміркуй, як продовжити думку: *Настрій у мене буває різнокольоровий, тому що...*

2. Напиши есе про свій настрій в аргументованій формі.

Вправа 12. Сенкан

Розділ (тема) "Слово. Частина мови. Прикметник".

Очікуваний результат.

Формування вмінь критично мислити.

Розвиток мовленнєво-творчих умінь.

Інструкція для вчителя.

Учитель пропонує учням скласти вільний вірш із п'яти рядків (сенкан) про *прикметник*, що узагальнює інформацію, яку отримали учні під час вивчення цієї теми. Спочатку педагог ознайомлює дітей із пам'яткою щодо складання сенкану.

Зразок пам'ятки:

1-ий рядок – тема, предмет (іменник, який є темою сенкану);

2-ий рядок – ознака предмета (два прикметники, які є назвами ознак предмета і пов'язані з темою);

3-ій рядок – дія предмета (три дієслова, які є назвами дій предмета і пов'язані з темою);

4-ий рядок – фраза з кількох слів, яка виражає ставлення до теми, висловлюється розуміння теми;

5-ий рядок – іменник-синонім, який є висновком теми.

На наступному етапі пропонує учням зразок орієнтовного сенкану про *вчителя*:

Учитель.

Освічений, досвідчений.

Навчає, розвиває, виховує.

Майстер своєї справи.

Наставник.

Завдання для учнів.

1. Проаналізуй зміст пам'ятки щодо складання сенкану.

2. Склади вільний вірш (сенкан) про *прикметник*.

До уваги вчителя!

Орієнтовні сенкани про *прикметник*:

Прикметник.

Влучний, доцільний.

Збагачує, уточнює, увиразнює.

Помічник іменника.

Частина мови.

Прикметник.

Важливий, потрібний.

Урізноманітнює, прикрашає, характеризує.

Ознака предмета.

Частина мови.

Вправа 13. Система "Поміч"

Розділи "Мова і мовлення. Текст".

Очікуваний результат.

Розвиток критичного мислення.

Формування вмінь аналізувати зміст тексту.

Інструкція для вчителя.

Учитель спочатку пропонує учням прочитати лінгвістичний текст, використовуючи позначки на полях ("V" – це я знаю; "плюс" – це нова інформація; "мінус" – ця інформація суперечить тому, що я знаю; "?" – ця інформація дивує мене), а потім – заповнити таблицю, коротко записавши до неї виділені на першому етапі положення. На наступному етапі вчитель організовує обговорення результатів роботи.

Завдання для учнів.

1. Прочитай текст, використовуючи подані позначки на полях.

2. Заповни таблицю і візьми участь в обговоренні тексту.

Вправа 14. Сітка Ельвермана

Розділ (тема) "Слово. Частини мови. Дієслово. Неозначена форма дієслова".

Очікуваний результат.

Розвиток критичного мислення.

Формування вмінь аргументовано висловлюватися.

Інструкція для вчителя.

На уроці української мови вчитель формулює проблему: Як називається кінцева частина дієслів у неозначеній формі (-ти, -ть) – суфікс чи закінчення?, над якою учні класу працюватимуть під час засвоєння нового матеріалу, й ознайомлює учнів із таблицею, у якій є заголовки: Так – Ні. У двох колонках "Так" і "Ні" учні фіксують аргументи, що схвально або заперечно відповідають змісту проблеми. Кожний учень робить свій висновок щодо поставленої вчителем проблеми.

Потім учитель роздає учням аркуші паперу з клейовою основою, на яких записані їхні імена та прізвища. Діти по черзі виходять до дошки і наклеюють папірці відповідно до власних переконань. Далі вчитель розподіляє клас на дві групи і проводить дискусію зі згаданого вище питання.

Завдання для учнів.

1. Визнач, як називається кінцева частина дієслів у неозначеній формі (-ти, -ть).

2. Візьми участь у дискусії і наведи переконливі аргументи на захист своєї позиції.

До уваги вчителя!

Орієнтовна відповідь: кінцеву частину дієслів у неозначеній формі -ти, -ть називають суфіксом; ця частина дієслова закінчує слово, але не є закінченням, тому що дієслова в неозначеній формі не змінюються, а отже, – не мають закінчень.

Вправа 15. Гроно

Розділ (тема) "Слово. Частини мови. Іменник".

Очікуваний результат.

Розвиток критичного мислення.

Формування вмінь встановлювати зв'язки між поняттями.

Інструкція для вчителя.

Учитель пропонує учням написати опорне слово *іменник*, а потім записати слова і сполучення слів, які спадають на думку з обраної теми, записуючи стільки ідей, на скільки вистачить часу, а далі – просить установити зв'язки між записаними поняттями. Педагог нагадує учням правила, яких необхідно дотримуватися під час виконання завдання:

1. Записувати всі думки, що спадають на думку.

2. Не зупинятися, доки є час на запис ідей.

3. Встановлювати якомога більше зв'язків між поняттями.

Завдання для учнів.

1. Запиши слова і сполучення слів, які спадають на думку з теми "Іменник".

2. Встанови зв'язки між поданими поняттями за допомогою стрілок.

Вправа 16. Збережіть останнє слово за мною

Розділ (тема) "Слово. Частини мови. Займенник".

Очікуваний результат.

Розвиток критичного мислення.

Формування вмінь аргументовано висловлюватися.

Інструкція для вчителя.

На уроці української мови вчитель пропонує учням тему для обговорення на основі прочитаного тексту "Сім'я займенника", поданого у вправі підручника. Учень, який розпочинає обговорення проблеми, потім передає "естафету" іншому. Після повного обговорення і коментування слово повертається до того учня, який розпочинав цей вид діяльності. Таким чином, він отримує право підбити підсумки, сформулювати висновки, висловити власне бачення проблеми, погодившись із тим, що говорили інші, чи заперечити, доводячи свою думку.

Завдання для учнів.

1. Візьми участь в обговоренні тексту.

2. Сформулюй висновки, вислови власне бачення проблеми, погодившись із тим, що говорили інші, чи запереч, доводячи свою думку.

Вправа 17. Знаємо – хочемо дізнатися – дізналися

Розділ (тема) "Слово. Частини мови. Службові слова".

Очікуваний результат.

Розвиток критичного мислення.

Формування вмінь відповідати на запитання.

Інструкція для вчителя.

Учитель називає тему "Службові слова", а потім просить учнів спочатку подумати над тим, що вони вже знають із цієї проблеми, поставити запитання до цієї теми та знайти відповіді на них. Далі педагог пропонує учням заповнити таблицю, фіксуючи в першій колонці "Що знаю?", "Про що хочу дізнатися?", "Про що дізнався (дізналася)?".

Завдання для учнів. (Робота в парі).

1. Заповни таблицю, фіксуючи в першій колонці "Що знаю?", "Про що хочу дізнатися?", "Про що дізнався (дізналася)?".

2. Дай відповіді на запитання, на які хотів (хотіла) одержати відповіді.

Вправа 18. Карусель

Розділ (тема) "Слово. Частини мови. Числівник".

Очікуваний результат.

Розвиток критичного мислення.

Формування вмінь відповідати на запитання і формулювати висновки.

Інструкція для вчителя.

Під час вивчення теми "Числівник" учитель роздає кожній групі учнів по одному аркушу із запитанням із цієї теми. Учні у групах обговорюють

відповідь на це запитання. На аркуші під кожним запитанням вони записують відповідь. Аркуш складається таким чином (у вигляді гармошки), щоб відповідь була прихована, а залишається тільки запитання і місце для відповіді на нього. У такий спосіб групи обмінюються аркушами.

Робота повторюється, тільки з іншим запитанням. Приховану відповідь попередньої групи відкривати і читати не дозволяється. Процес повторюється до того часу, поки аркуш не повертається до групи, яка першою дала на нього відповідь.

На завершальному етапі роботи групи ознайомлюються з усіма варіантами відповідей і знайомлять із ними учнів усього класу. Учитель підсумовує роботу, формулює висновки, акцентуючи увагу на точній, правильній відповіді.

Завдання для учнів. (Робота у групах).

1. Дай відповіді на поставлені запитання.
2. Сформулюй висновки з теми.

До уваги вчителя!

Орієнтовні запитання: 1. Чому числівник має таку назву? 2. Що означають числівники? 3. На які питання відповідають числівники? 4. З якою частиною мови зв'язуються у реченні числівники? 5. Яку роль у реченні виконують числівники?

Вправа 19. Класифікаційний огляд

Розділ (тема) "Слово. Частини мови. Дієслово. Морфологічний розбір дієслова як частини мови".

Очікуваний результат.

Розвиток критичного мислення.

Формування вмінь узагальнювати і систематизувати.

Розвиток умінь виконувати морфологічний розбір частин мови.

Інструкція для вчителя.

Під час вивчення теми "Дієслово" вчитель пропонує учням "мозкову атаку", у результаті якої вони пригадують свої знання з теми, а потім – узагальнюють і систематизовують їх.

Завдання для учнів.

1. Пригадай, що ти знаєш про дієслово.
2. Узагальни і систематизуй знання з теми "Дієслово".
3. Виконай розбір дієслова як частини мови.

До уваги вчителя!

Орієнтовна мозкова атака: дієслово, називає дію предмета, однина, множина, присудок у реченні, теперішній час, минулий час, майбутній час, відповідає на питання: що робити?, що зробити?, що робив?, що буде робити?, частина мови, головний член речення, чоловічий рід, жіночий рід, середній рід, неозначена форма дієслова, написання не з дієсловами.

Орієнтовний класифікаційний огляд: частина мови (називає дію предмета, від-

повідає на питання: що робити?, що зробити?, що робив?, що буде робити?); змінювання за часами (має форми теперішнього, минулого і майбутнього часів); змінювання за числами (має форми однини і множини); змінювання дієслів минулого часу за родами (мають форми чоловічого, жіночого і середнього родів); синтаксична роль у реченні (головний член речення – присудок); має неозначену форму; правопис дієслів (не з дієсловами пишеться окремо).

Вправа 20. Кубування

Розділ "Мова і мовлення".

Очікуваний результат.

Розвиток критичного мислення.

Формування вмінь зв'язно висловлюватися.

Розвиток умінь відповідати на запитання.

Інструкція для вчителя.

Учитель використовує кубик із написаними на кожній грані вказівками щодо виконання завдань і пропонує учням відповіді на шість запитань, що стосуються істотних ознак поняття або предмета (наприклад, тварини (ведмедя)).

На гранях куба зазначаються такі вказівки:

1. Опиши це. (Зазнач колір, форму, розміри).
2. Порівняй це. (На що це схоже? Від чого це відрізняється?).
3. Добери асоціації. (Про що змушує думати? Що спадає на думку?).

4. Проаналізуй це. (Скажи, яким чином це зроблено. Ви це знаєте? Ви можете це вигадати?).

5. Розкажи про застосування. (Знайди використання. Яким чином це можна застосувати?).

6. Запропонуй аргументи "за" або "проти" цього. (Що в ньому доброго чи поганого? Займи певну позицію, використай усі можливі аргументи).

Завдання для учнів. (Робота у групах).

1. Пригадайте все, що ви знаєте про ведмедя.
2. Дайте відповіді на запитання вчителя, що стосуються істотних ознак цієї тварини за зразком.

До уваги вчителя!

Орієнтовний приклад "Кубування":

1. Ведмідь – дика кошлата тварина, яка живе в лісі, зимує у барлозі, полюбає мед.

2. Ведмідь – означає "той, хто їсть мед", медоїд.

3. Ведмідь – клишоногий, топтигін, ведмежа.

4. Великий, крупний, клишоногий, вайлуватий, старий, голодний, чорний, бурий, гімалайський, білий. Побачити, зустріти, вислідити (ведмедя).

Реве, ричить, смокче (лапу), спить.

5. **Фразеологізм:** Ведмідь на вухо наступив (немає музичного слуху); ведмежа послуга; дивитися ведмедем.

Прислів'я: Два ведмеді в одному барлозі не живуть; для ведмедя зима – одна ніч.

Загадка: Клишоногий, вайлуватий, смокче у барлозі лапу, вміє голосно ревіти, називається ... (ведмідь).

6. Значення для людини (джерело – Вікіпедія).

Промислове значення ведмеда невелике, полювання на нього на більшості території заборонене або обмежене. Шкура використовується переважно для килимів, м'ясо – для харчування.

Місцями ведмідь ушкоджує посіви (особливо овес), може розорювати пасіки та, при нестачі природних кормів, нападати на свійську худобу. Зустріч із ведмедем може бути смертельно небезпечною. Як правило, цей звір

уникає зустрічі з людиною, але близька випадкова зустріч, особливо з шатуном узимку або з ведмедицею, що опікується ведмежатами, може закінчитися загибеллю або важкими ушкодженнями. Як вважають досвідчені мисливці, під час зустрічі з ведмедем ні в якому разі не можна тікати: треба залишатися на місці, очікуючи, коли ведмідь піде геть, та не робити різких рухів. Якщо ведмідь усе ж таки пішов на людину, радять впасти ниць і не ворухитися, прикидаючись мертвим, доки звір не піде. Інколи у таких випадках ведмідь може накидати на лежачу людину купу гілок та сміття, "ховаючи" її як запас їжі.

Закінчення в наступному номері.

Марія ЧАБАЙОВСЬКА,
доцент кафедри української мови та методики навчання
факультету педагогіки і психології НПУ імені М.П.Драгоманова;
Світлана ШАРОВАРКО,
учитель вищої категорії, вчитель-методист
спеціалізованої школи I–III ст. ім. О.Маковея
з поглибленим вивченням інформаційних технологій
та технологічних дисциплін м. Заліщики Тернопільської обл.

Застосування технології формування критичного мислення молодших школярів у процесі вивчення творчості Т.Г.Шевченка

Актуальність дослідження. Найважливішими завданнями сучасної школи згідно з новим Законом "Про повну загальну середню освіту", прийнятим Верховною Радою України 16 січня 2020 року, є "формування особистості учня (вихованця), розвиток його здібностей і обдарувань, наукового світогляду; виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної мови, регіональних мов або мов меншин та рідної мови, національних цінностей українського народу та інших народів і націй".

Великі можливості для виховання в молодших школярів почуття любові до України, національної гордості за її славних синів мають твори Тараса Григоровича Шевченка, а також твори про Великого Кобзаря, що широко представлені в підручниках "Українська мова та читання" (2 клас) та "Літературне читання" (3 клас).

Вивчаючи на уроках літературного читання твори Т.Г.Шевченка, вчитель повинен думати, як донести його слово, його ідеї до учнів. Адже Тарас Шевченко – видатний український поет і художник. Ім'я цієї людини є уособленням непереможної волі, сили духу, пророчого дару. І сьогодні його ідеали – Україна, Мати, Воля, Правда, Любов – священні для нас.

За словами Івана Дзюби, "Шевченка розуміємо настільки, наскільки розуміємо себе – свій час і Україну в нім. Та, щоб краще збагнути його як нашого сучасника, треба повніше збагнути його як сучасника людей, проблем, суспільства середини ХІХ ст. Шевченко сам приходиться у наш час. Але й ми повинні йти в його час. Тільки так між нами й ним глибшатиме взаєморозуміння".

Реалізувати ці завдання можливо через застосування в освітньому процесі початкової школи технології формування та розвитку критичного мислення молодших школярів.

Поняття "критичне мислення" та стратегії технології критичного мислення висвітлювали у своїх працях такі відомі психологи та педагоги, як С.Рубінштейн, О.Тихомиров, О.Леонт'єв, Я.Чапак, Л.Виготський, П.Гальперін, Д.Ельконін, Г.Костюк; В.Сухомлинський, В.Бондар, О.Савченко, М.Вашуленко, А.Каніщенко, О.Пометун, С.Сисоєва, А.Лякішева, В.Вітюк та ін.

Мета статті: дати методичні рекомендації щодо застосування технології формування критичного мислення на уроках читання в 2 класі та літературного читання в 3 класі, на яких вивчаються твори Т.Г.Шевченка або твори про Великого Кобзаря.

РОЗКАЖИ ПРО СВІЙ КЛАС

У пошуках цікавинок. Вікторія Дризова, вчителька початкових класів Красноталівського НВК Станично-Луганського р-ну Луганської обл.

Світ не без добрих людей. Валентина Войхевич, вчителька початкових класів Миколаївської загальноосвітньої школи I-II ст. № 64

000000136868

Бібліотека Київського університету ім. Б. Грінченка

Індекс 74404, 95444

Конкурс "І сталося диво..."

Поліна Лелет

Богдана Гришан

Малюнки учнів 2 класу ОНЗ

"Нововелідницька ЗОШ І–ІІІ ст." Овруцького р-ну Житомирської обл. Вчителька – Марія Шостак.

Мирослава Шпір

Дивовижний грибок.
Володимир Могиленець,
учень 4-Б класу Костянтинівського
ЗЗСО І–ІІІ ст. № 13
Костянтинівської міської ради
Донецької області.
Вчителька – Олена Кілко.

Врятована пташка

Малюнки учнів 3 класу Троїцької ЗОШ І–ІІІ ст.
Бердянського р-ну Запорізької обл.
Вчителька – Валентина Колесник.

Рости, дубочку

І сталося диво...

Лист Святому Миколаю

Малюнки учнів 1 класу
Вихрівської ЗОШ І–ІІ ст.
Дунаєвецького р-ну
Хмельницької обл.
Вчителька – Оксана Кшевецька.

Розумний учень.
Варвара Мосійчук,
учениця 4 класу
Вільшанської ЗОШ І–ІІІ ст.
Романівського р-ну
Житомирської обл.
Вчителька – Світлана Степанець.

**ПОЧАТКОВА
ШКОЛА**

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЖУРНАЛ